

Klişe Sanatı

SIMON BERRILL

Çeviren: NASİBE ERKALAN ÇAKIR*

Spor çevirmenliği yapmaya başlamadan uzunca bir zaman önce spor hakkında yazılar yazıyordum. Babam haftalık yerel bir gazetenin editörüydü ve ben 17 yaşındayken benden, pazar günleri öğleden sonra ofisine gidip yerel futbol maçlarıyla ilgili rapor yazmamı istemişti. Görevim, takım menajerlerine telefon etmek ve ardından, görüşmelerden yola çıkarak gelişmeleri aktarmaktı.

İlk iş gününden önce babam bana ilk bakışta tuhaf görünen birtakım tavsiyelerde bulunarak şöyle söyledi: “Klişelerden korkma. Spor dünyasında insanların beklentisi klişelerdir ve taraftarların anlayabileceği biçimde yazman önemlidir.” Elbette burada “klişe” kelimesiyle kastedilen ne sıkıcı bir üslup ne de antrenörlerin bıkkınlık veren bozuk ifadeleriydi. Babam daha çok, taraftarların alışkın olduğu biçimde bir dil kullanmamı önermişti.

Bana göre bu tavsiye, spor yazısı ve spor çevirisiyle ilgili olan her metin için geçerlidir. Tercih ettiği spor dalı hakkında bilgi edinmek isteyen taraftar genellikle, o spor dalına özgü terim ve ifadeleri bulabilmeyi beklemektedir. Bu beklentinin karşılanması amacıyla da spor yazarlığı ya da spor çevirmenliği mesleği, uygun dilin kullanılmasını gerektirmektedir. Kuşkusuz burada, özel bir üslubun kullanılmasını gerektiren spor teması için olağanüstü bir gazetecilik ya da mükemmel bir edebî yazma tarzına ihtiyaç duyulması şart değildir. Ancak bu yargıyla kastedilenin, spor özetleri ya da internet siteleri gibi genel spor metinleri olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

O hâlde spor çevirmenleri, hangi dilin uygun olduğuna nasıl karar vermektedirler? Spora ilişkin derin bir bilgi birikimine sahip olmak, elbette etkili bir çözüm yo-

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Araştırma Görevlisi

ludur. Sohbetleriniz ve okumalarınızla, sporun dünyasına kendisini kaptırmış olan bir taraftarsanız, sporu tanımlayan her özel ifadeye doğal olarak hâkim olursunuz. Örneğin futbol, kriket ve tenis benim en sevdiğim spor dallarıdır ve bu spor dallarından birisi hakkında spor yazısı yazmak ya da bu spor dallarıyla ilgili çeviri yapmak benim için daha kolay olmaktadır. Bununla birlikte kriket, dünya üzerinde İngilizce konuşulan yerlerle sınırlı olduğundan, şimdye dek bu spor dalıyla ilgili bir çeviri talebi almadığımı da belirtmem gerekir.

Aslında ideal olan, spor çevirmenlerinin kendilerini aşına oldukları spor dallarıyla sınırlandırmalarıdır. Ancak uygulamada bu durum farklı olabilmektedir. Çevirmen tanınmaya başlar başlamaz, aşına olduğu spor dallarından başka dallarda da çeviri yapmaya yönlendirilebilmektedir. Bu noktada çevirmenin daha ihtiyatlı davranması gerekmektedir. Bununla birlikte, çeviri gibi oldukça uygun bir alanda iş bulunmasına kolaylık sağlayan çözümler de vardır.

Bu çözümlerden bir tanesi bütünce dil bilimidir. Bütünce dil bilimi, aynı konuyu ele alan ve uyumluluk yazılımı aracılığıyla özel terim ve ifadelerin aranmasına olanak sağlayan derlenmiş metinleri ifade etmektedir. Japonya'daki Waseda Üniversitesinden Laurence Anthony'nin geliştirmiş olduğu ve ücretsiz bir şekilde indirilebilen AntConc, söz konusu yazılımlardan bir tanesidir. Başlangıçta akademik kullanım için geliştirilmiş olan bu teknik, herhangi bir alanda sıklıkla kullanılan ifadeleri bulmak için de oldukça kullanışlıdır.

Bu durumda çevirmen, bütünce dil bilimini ne şekilde edinmektedir? Çeşitli internet siteleri bununla ilgili daha önceden oluşturulmuş derlemelere erişim sağlamaktadır. Ancak, belirli bir alana özgü bir konunun araştırılması durumunda –mesela belirli bir spor dalı söz konusu olduğunda– yeni bir tane oluşturulması gerekecektir. Üstelik bu işlem görüldüğünden daha kolaydır. Bunun için Sketch Engine araç takımının bir parçası olan ve internet üzerinden ulaşılabilen WebBootCat diye adlandırılan farklı bir uygulamaya ihtiyaç duyulacaktır. Bu uygulama ücrete tâbidir; ancak ücretsiz deneme sürümü imkânı tanınmaktadır. Özetle yapılması gereken, ilgili spor dalına ilişkin internet sitelerinde bulunan uygun anahtar kelimelerle WebBootCat'i beslemektir. Böylelikle araç, bu anahtar kelimelerin oluşturduğu kombinasyonların bulunduğu siteleri taramakta ve ardından kişilerin kendi bütüncesini oluşturabilmesi için metinleri indirip derlemektedir. Bu işlem normal şartlar altında yalnızca birkaç dakika sürmektedir. Sonrasında, oluşturulan bütünce Sketch Engine aracılığıyla çevrim içi olarak taranabilmekte ya da bilgisayara indirilip AntConc ile kullanılabilir.

Kısacası bütünce, çeviri sürecinde kullanılan terimlerin ilgili spordan (ya da hangi

alan üzerinde çalışılıyorsa) bahseden internet sitelerinde sıklıkla kullanılıp kullanılmadığına ilişkin bilgi sunmaktadır. Örneğin, spor müsabakasının sahada mı, pistte mi ya da oyun alanında mı gerçekleştiği konusunda kararsızlık yaşanabilmektedir. Ya da maçı yönetmekten sorumlu kişi hakem mi, saha komiseri mi yoksa resmî görevli olarak mı adlandırılmalıdır? Böyle bir durumda, hangi kelimenin daha yaygın bir biçimde kullanıldığını doğrulamak için yapılması gereken, her bir kelimenin aranmasıdır. Şüphesiz, bulunan kelime en uygunu olacaktır. Bunun yanı sıra, kelimelerin doğru kombinasyonlarının bulunmasını sağlayacak sıralamalar da aranabilmektedir.

Yine de şu konuda ihtiyatlı olmak gerekmektedir: Yapılan aramaların kalitesi, oluşturulan bütüncenin kalitesine bağlıdır. Kimi çevirmen, yalnızca uygun metinleri bütünceye dâhil etmek amacıyla, kendi bütüncelerini elle işleterek derlemek ve düzenlemek için fazladan zaman harcamaktadır. Ancak, pek çok çevirmen de bunun için yeterli zamana sahip değildir. Bu nedenle de işlenmemiş bir hâlde bulunan WebBootCat bütüncesi kullanılırken dikkatli olmak gerekmektedir. Akla gelebilecek her olasılık mutlaka doğrulanmalı ve bir ya da iki sonuç veren ilk aramaya odaklanılmamalıdır. Tüm bunların yanı sıra, bu sonuçların özgünlüğüne de dikkat edilmelidir. Sonuçlar çeviri sitelerinden geliyorsa ya da dil bilgisi hataları varsa bu noktada, hatalı bir bilginin olabileceğine dair şüphe duyulmalıdır. Bu durumda aramaların devam ettirilmesi veya farklı kaynaklara başvurulması gerekecektir. Öte yandan, bağlamsal açıdan geçerli ve özdeş olan ve güvenilir internet sitelerinden gelen pek çok sonuca ulaşılmışsa muhtemelen doğru çeviri tespit edilmiştir.

Bütünce dil bilimi ve WebBootCat hakkında öğrenmiş olduğum bilgilere, MET (Akdeniz Editörleri ve Çevirmenleri) tarafından düzenlenen atölyeler aracılığıyla erişme imkânına sahip olmuştum. Daha önce de belirttiğim gibi, başta akademik kullanıma özgü olarak geliştirilmiş, sonradan spor alanı için de oldukça kullanışlı bir hâlde gelmiştir. Dâhil edildiğim projenin başlangıcında yetersiz bir bilgi birikimine sahip olduğum bisiklet ve macera tutkunlarına yönelik spor dallarıyla ilgili yaptığım çeviriler sırasında çok faydalı olmuştu. Bütünce, çevirmeni bir gecede, bir alanda uzman hâline getirmemekle birlikte, uygun olmayan çevirilerin yapılmasını engellemekte ve çeviri sürecinde, bilgi birikimine sahip kişilerin ikna olmalarını sağlayacak o özgün dokunuşun (siz buna klişe de diyebilirsiniz) oluşturulması konusunda yardımcı olmaktadır. Elbette, çevirmenin bilgi birikimini genişletmesi açısından da fayda sağlamaktadır. Bu da çevirmenin hangi alanda olursa olsun bir uzman hâline gelebilmesi için tek yoludur.

ÇEVİRMEN NOTU

Fransızcadan Türkçeye çevirdiğim bu makale, 2016 yılında *Traduire* dergisinde yayımlanmıştır. Makale yazarıyla e-posta üzerinden görüşme sağlayıp söz konusu makaleyi Türkçeye çevirdikten sonra *Trtakademi* dergisinin 8. sayısında yayımlamak üzere göndereceğimi bildirdim.

Makale yazarı Simon Berrill, 2001 yılından bu yana çevirmenlik mesleğiyle uğraşmaktadır. Simon Berrill ile e-posta üzerinden yaptığım görüşmeye göre 2016 yılında *Société Française de Traducteurs* (Fransız Çevirmenler Topluluğu) Berrill'den spor çevirmenliği üzerine bir makale yazmasını istemiştir. Türkçeye çevirdiğim "Klişe Sanatı" başlıklı bu makale Simon Berrill tarafından, İngilizce olarak kaleme alınmıştır. Makale, Lisa Amran tarafından Fransızcaya çevrilerek 2016 yılında *Traduire* dergisinde yayımlanmıştır. Berrill, makalesinin İngilizce versiyonunu, kendisine ait olan internet sitesinde erişime açmıştır.